

**Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укучылары өчен татар
әдәбиятыннан олимпиада сораулары
(муниципаль этап, 2022-2023 уку елы) 7 нче сыйныф**

Үткәру вакыты – 150 мин.

Максималь балл – 55 балл

I. Теоретик бирем (15 балл).

1. Халык авыз ижаты әсәрләре һәм язма әдәбият әсәрләре арасындагы аермаларны санап чык һәм һәр ике төр әсәрләргә дә өчәр мисал яз. (10 балл)

2. Әдәби төшенчәгә бирелгән аңлатма дәрәҗә булырлык итеп, төшеп калган сүзләргә куй. (5 балл)

Аерым халыкның тарихына, мифологик ышануларына нигезләнгән героик эчтәлекле, романтик рухлы, эпик әсәр дип атала. Геройлары мэхәббәт һәм бәхет өчен көрәшүче гашыйк затлар булса, мондый әсәрләр була.

II. Өзекне укы һәм тәкъдим ителгән сорауларга җавап бир. (15 балл)

Кич гажәеп гүзәл иде, каралжым күк йөзән аксыл жәүһәр кискәләре төсле балкып торган хисапсыз шаян йолдызлар бизи, җирдә диңгез буйлап куе караңгылыкны ачып җибәргән саргылт-кызыл факеллар яна. Ерак-ераклардан чит промыслорда яндырылган шундый ук факелларның төмсә (тонык) һәм юаи утлары караңгы диңгез буйлап су өстеннән күңелгә ягымлы йомшақ нур сызыклары җибәреп торалар. Алар диңгез өстендә гүя елмаялар, гүя көләләр. Әллә нинди төпсез тирәнлек һәм серләр эчендә уйнап, җанга аңлашылмаган бер дәрт, җылылык һәм рәхәтлек бирәләр. Кайсылары ераклардан чагылып, гүя елый-елый әкрәнләп сүнәргә торалар, кемнедер бәхилләшергә чакыралар... Диңгез ягыннан искән йомшақ кына җил, чак хис итәрлек таза су һәм тоз исләре аңкытып, битләргә сыйпый, миләргә кытыкландырып, күңелләргә рәхәтләндерә иде.

1. Әсәрнең исеме, жанрын һәм авторын язып куй. (3 балл)

2. Әсәрнең темасын, проблемасын һәм автор идеясен ачыкларга яз. (6 балл)

3. Әсәрдә кайсы образ психологик яктан тирәнтен ачылган? Аның эчке күңел кичерешләре, рухи дөньясы кайсы вакыйгаларда ачыла? Шулар хакта яз. (6 балл)

III. Шигъри әсәр белән эш. (14 балл)

Әй авыл, син мең шәһәрдән
Мең кабат ямьле вә хуш:
Бер кеше юк бер урамда...
Нинди тын һәм нинди буш.

Нинди тамчы-тамчы нурлар
Сачраган күк йөзәнә,
Чеп-чуар чын бриллиант
Сипкәнмени, күр үзәнә.

Нинди иркен, нинди рәхәт,
Нинди бар жир гөл генә;
Синдә төн дә юк, төнәң дә
Бер болытлы көн генә.

Һәм гаҗиб бер яктылыкта
Җир көмеш төсле тора:
Анда – урман һәм дә таулар,
Монда кырлар яктыра.

Ул кара бер күгенә – бу
Фирүзә бит, бик зуры,
Күр аенны, кайда бар бу?
Бер гажәеп бит нуры!

Синдә бар да чын матур һәм
Чын матур синдә генә,
Тагы да артыр бер матурлык,
Китдисәм мин дә менә.
(С. Рәмиев «Авыл»)

Нинди нурлар сачрәтеп ул
Уйный, нәкъ нурда йөзә,
Нәкъ көлә, нәкъ елмая, нәкъ
Юри бәгъреңне өзә.

1. Рифмалашкан сүзләргә табып, парлар яз. (3 балл)
2. Шагыйрь авыл табигатен тасвирлау өчен нинди образларга мөрәҗәгать иткән? Чагыштыру һәм метафораларны табып күрсәт. (6 балл)
3. Лирик герой үзеннән канәгатьме? Бу фикер шигъриятнең кайсы юлларынан аңлашыла. Шулар шигърият юлларына нигезләнеп, аның күңел халәтен әйтәп бир. (5 балл)

IV. Телнең тәмен беләсеңме? (3 балл)

1. Бирелгән сүзләргә мөгънәсен аңлатып яз. (1,5 балл)

а) илтифат –

ә) шөһрәт –

б) вәхши –

2. Мәкальләргә дәрәҗә итеп яз. (1,5 балл)

а) Балның үзе тәмле, акылсыз мең тапкыр алданыр.

ә) Аяк белән абынудан, авызның сүзе тәмле

б) Акыллы бер тапкыр алданыр, тел белән абыну яман.

V. Ижади эш. (8 балл)

Татарстанга килгән кунак синнән татар театры турында сораса, син аңа нәрсәләр сөйлә аласың? Ирекле формада шулар хакта яз.

**Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укучылары өчен татар
әдәбиятыннан олимпиада сораулары
(муниципаль этап, 2022-2023 уку елы) 8 нче сыйныф**

**Үткәру вакыты – 150 мин.
Максималь балл – 53
балл**

I. Теоретик бирем (15 балл).

1. Мәгърифәтчелек реализмына хас үзенчәлекләренә санап чык. (10 балл)
2. Әдәби төшенчәгә бирелгән аңлатма дәрәҗә буларлык итеп, төшәп калган сүзләренә куй. (5 балл)

..... – әдәби әсәренәң укучы тарафыннан әчтәлек һәм форма берлегендә бөтенлеккә кабул ителүен тәәмин итә торган эстетик категория. Бер язучының төрле әсәрләрендә күзәтелә торган уртак сыйфатлары була. Берничә язучы ижатындагы уртаклык барлыкка китерә.

II. Өзекне укы һәм тәкъдим ителгән сорауларга җавап бир. (14 балл)

Биек таш койма белән чолганган киң һәм озын бу ишегалды, таш белән түшәлгәнлегенә карамыйча, ямь-яшел үләнлеккә әйләнгән, әүвәл заманнарда гөрләп, шаулап торган бу ишегалды хәзер әллә нинди серле тынлык, җанны авырайта торган тынлыкка батып калган иде. Ишекләре кәкрәйгән сарайлар, урыны-урыны белән түбә калайлары купкан амбарлар, ташланган кое, түрдә күренеп торган, искергән һәм берәз артка таба ауган рәшәткәлә бакча коймасы бу хәятсыз ишегалдына әллә нинди, җанга авыр булып торган шыксызлык һәм ташландыклык төсә биреп тора иде.

1. Әсәренәң исемен, жанрын һәм авторын язып куй. (3 балл)
2. Әсәрдә хикәяләүче тасвирлаган вакыйгалар үткән һәм хәзер рәвешендә икегә бүленә? Үткән һәм хәзергә тормышның аермасы нәрсәдә булуын тасвирлап бир. Әлегә аерманы аңларга ярдәм иткән образларны санап күрсәт. (6 балл)
3. Әсәрдә хикәяләүче үзә өчен нинди хакыйкәтне ача? (5 балл)

III. Шигъри әсәр белән эш. (13 балл)

Менә кич. Зур авыл өстендә чыкты нурлы ай калкып,
Көмешләнгән бөтен өйләр, вә сәхралар тора балкып.

Авыл тын. Иртәдән кичкә кадәр хезмәт итеп арган
Халык йоклый – каты, тәмле вә рәхәт йокыга талган.

Урамда өрми әтләр дә, авыл үлгән, тавыш-тын юк;
Авыл кырыенда бер өйдә фәкәт сүнми тора бер уг.

Өнә шул өй әчендә ястүеннән соңра бер карчык
Намазлыкка утырган, бар җиһаннан күңелен арчып;

Күтәргән кул догага, яд итә (*искә ала*) ул шунда үз угълын:
Ходаем, ди, бәхәтле булса иде сөйгән, газиз угълым!

Тамадыр мескинәмнең тамчы-тамчы күзләреннән яшь;
Карагыз: шул догамы инде Тәңре каршына бармас?
(Г. Тукай. Ана догасы)

1. Рифмалашкан сүзләренә табып, парлап яз. (3 балл)
2. Лирик геройның кичерешләрен аңлатып яз. (5 балл)
3. Шигърьдә ана догасының ихласлыгын автор ничек гәүдәләндерә?
Шуны ачарга ярдәм иткән гыйбарәләренә язып куй. (5 балл)

IV. Телнең төмен беләсеңме? (3 балл)

1. Бирелгән сүзләренәң мәгънәсен аңлатып яз. (1,5 балл)

- а) нәсыйхәт –
- ә) ләгънәт –
- б) хәрәбә –

2. Мәкальләренә дәрәҗә итеп яз. (1,5 балл)

- а) Туган телен оныткан, *туган теләң бер булыр*
- ә) Кирәклесе күп булыр, *беркем дә сайлап ала алмас.*
- б) Туган илне, туган телне, *туган җәңирен югалткан.*

V. Иҗади бирем. (8 балл)

Татарстанга килгән кунакны син татар халкының нинди бәйрәмнәре белән таныштыра аласың? Берәр бәйрәмне мавыктыргыч итеп сөйләп бир.

**Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укучылары өчен татар
эдәбиятыннан олимпиада сораулары
(муниципаль этап, 2022-2023 уку елы) 9 нчы сыйныф**

**Үткәрү вакыты – 180 мин.
Максималь балл – 49
балл**

I. Теоретик бирем (10 балл).

1. Борынгы һәм Урта гасырлар эдәбияты нинди чорларны үз эченә ала. (7 балл)

2. Эдәби төшенчәгә бирелгән аңлатма дәрәҗә булырлык итеп, төшөп калган сүзгә язып куй. (3 балл)

..... – үткән чорларның актуаль һәм кыйммәтле дип кабул ителгән, үзләштерелгән яисә ижәт ориентирны итеп алынган тәҗрибә.

II. Өзекне укы һәм тәкъдим ителгән сорауларга җавап бир. (15 балл)

Майның бер якшәмбесе, көндөзгә сәгатъ өчләр иде. Бер сәгатъ кенә моннан әвәл явып киткән жиңел яңгыр шәһәр урамнарының тузанын баскан һәм, һавадагы кызулыкны жиңелчә язгы жылылык белән алмаштырып, көнне ямьлелекнең чигенә ирештергән иде. Әле һаман һавадан жуялып бетмәгән яз жиңеле кояш батышы ягыннан аерым бер акрынлык һәм тынычлык белән исә дә дөньяга яңару һәм яшәрү исләре чәчә һәм бөтен җанлы һәм җансыз нәрсәләргә үзләренә бер төрле тереклектә коендыра иде.

1. Әсәрнең исеме, жанрын һәм авторын язып куй. (3 балл)

2. Әсәрнең темасын, проблемасын яз. (6 балл)

3. Әсәрдә кайсы образ психологик яктан тирәнтен ачылган? Аның эчке күңел кичерешләре, рухи дөньясы кайсы вакыйгаларда ачыла? Шулар хакта яз. (6 балл)

III. Шигъри әсәр белән эш. (13 балл)

Бездә хәзер ямьле яздыр, иркәм,
Көн кояшлы, төннәр айлыдыр,
Идел буендагы бакчаларда
Сыерчыклар ярып сайрыйдыр.

Кошлар моңы уятадыр сине,
Челтәр пәрдәләргә күтәрәп,
Язгы таңны күзлисәндер ялгыз
Чәчәк аткан гөлләр үтәли.

Ә биредә, без фашистлар белән
Бугазлашкан урман, кырларда,
Күңел өчен бер генә кош та юк
Язны хәтерләтеп җырларга.

Дулкынланып, шаулап торган
урман
Сынып беткән, изрәп тапталган,
Чәчәк үсә торган киң болынар
Кеше каны белән тапталган.
Фашист тырнагына капкан кеше
Сыкранмыйча монда тын алмый,
Янган авылларның төтеннәре
Язгы таңның нурын томалый.

Фашист илгә үлем генә китерә.
Фашизмның таңы, язы юк.
Яшен уты белән күккә язып
әйтәм:
Язы юкның яшәү хакы юк!
(Ф. Кәрим. Бездә яздыр)

1. Рифмалашкан сүзләргә табып, парлап яз. (3 балл)

2. Лирик геройның кичерешләрен аңлатып яз. (5 балл)

3. Яз образына шагыйрь нинди мәгънә салганлыгын аңлатып бир. (5 балл)

IV. Телнең тәмен беләсеңме? (3 балл)

1. Бирелгән сүзләргә мәгънәсен аңлатып яз. (1,5 балл)

а) афәт –

ә) тәвәккәл

б) нахак –

2. Мәкальләргә дәрәҗә итеп яз. (1,5 балл)

а) Яхшыны ишетергә теләсәң, *яхшысыз яман булмас.*

ә) Ямансыз яхшы булмас, *яманнан яхшы булмас.*

б) Яхшыдан яман чыкса да, *яман сүз сөйләмә.*

V. Ижади эш. (8 балл)

Татарстанга килгән кунакны син татар халкының нинди милли киёмнәре һәм аларның бизәлеш үзенчәлекләре белән ничек таныштырырсың? Шулар хакта яз.

**Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укучылары өчен татар
эдәбиятыннан олимпиада сораулары
(муниципаль этап, 2022-2023 уку елы) 10 нчы сыйныф**

**Үткәру вакыты – 180 мин.
Максималь балл – 60
балл**

I. Теоретик бирем (13 балл).

1. Совет чоры эдәбияты нинди чорларга бүлеп өйрәнелә? (8 балл)

2. Эдәби төшенчәгә бирелгән аңлатма дөрес булырлык итеп, төшеп калган сүзгә куй. (5 балл)

Вакыйгаларны, кешеләрне, аларның тормыш-яшәшен, үзара мөнәсәбәтләрен чынбарлыктагыча сурәтләүгә нигезләнгән, кеше характерындагы психологик үзенчәлекләрне иҗтимагый шартлар белән тыгыз бәйләнештә тасвирлаган иҗат юнәлеше иҗат юнәлеше була.

II. Кол Гали иҗатына караган сорауларга җавап бир. (16 балл)

1. Кол Гали яшәгән вакытны (гасырын) күрсәт. (2 балл)

2. Кол Гали иҗат иткән әсәрнең исемең, жанрын язып куй. (2 балл)

3. Әсәрнең темасын, проблемасын һәм автор идеясен ачыклап яз. (6 балл)

4. Йосыф образына тулырак бәя бир. Аңа хас сыйфатларны санап чык. (6 балл)

III. Шигъри әсәр белән эш. (20 балл)

Яңгырларда-явымнарда,
Давылларда, җилләрдә
Киек казлар кыйгылдаша
Мин белмәгән телләрдә.

Киек казлар кыйгылдаша,
Сау бул, якташ, диләрдер;
Әллә кайтыр, әллә кайтмас
Безнең башлар, диләрдер.

Киек казлар кыйгылдаша,
Җырлашалар миккәнни?
Туган илләр кала бит дип
Елашалар миккәнни?

Казлар кебек очасылар,
Китәселәр юк инде;
Кыйгак – кыйгак, илем ерак,
Дияселәр юк инде.

Безнең дә бит шулар сыман
Киткән еллар бар иде;
Кыйгак-кыйгак, илем ерак,
Дигән чорлар бар иде.

Кыйгылдашып болытларда,
Мин белмәгән телләрдә
Киек казлар китеп бара
Мин күрмәгән илләргә. (X.
Туфан. Киек казлар)

1. Рифмалашкан сүзләргә табып, парлап яз. (3 балл)

2. Шигърьдәгә тел-сурәтләнү чараларын табып күрсәт. (6 балл)

3. Лирик геройның кичерешләрен аңлатып яз. (5 балл)

4. Лирик герой кичерешләрен автор язмышы белән ничек бәйләп карарга мөмкин? Шуңа хакта яз. (6 балл)

Телнең тәмен беләсеңме? (3 балл)

1. Бирелгән сүзләргә мөгънәсен аңлатып яз. (1,5 балл)

а) нәби –

ә) инсан –

б) лөгать –

2. Мәкальләргә дөрес итеп яз. (1,5 балл)

а) Вакыт акча түгел, *вакытны сатып алып булмый.*

ә) Вакыт иләктәгә су, *аны югалтсаң табылмый.*

б) Асыл ташны сатып алып була, *тотып калып булмый.*

V. Ижади эш. (8 балл)

Синең туган ягыңа килгән кунак синнән үз ягыңның үрнәк булырлык, затлы шөхесләре белән таныштыруны сораса, син аңа кемнәр турында сөйли аласың? Ирекле формада шуңа хакта яз.

Татар телендә гомуми белем бирү оешмалары укучылары өчен татар әдәбиятыннан олимпиада сораулары (муниципаль этап, 2022-2023 уку елы) 11 нче сыйныф

**Үткәру вакыты – 180 мин.
Максималь балл – 70
балл**

I. Теоретик бирем (15 балл).

1. Повесть жанрына хас үзенчәлекләренә яз. Бу жанрга караган әсәрләргә биш мисал китер (повестьның авторын һәм исемен яз). (10 балл)

2. Әдәби төшенчәгә бирелгән аңлатма дәрәҗә булырлык итеп, төшеп калган сүзләренә язып куй. (5 балл)

..... – әдәби әсәрнең төзелеше һәм аларда файдаланылган эстетик чаралар системасы турындагы фән. Таррак мәгънәдә әсәр теленен матур, образлы яңгырашы, тел-сурәтләнү чараларының урынлы кулланылышы, ягъни авторның

II. Өзекне уку һәм тәкъдим ителгән сорауларга җавап бир. (24 балл)

Шулай берчакны, җир астында чиләнеп туйгач, әллә авылга кайтып буразнага аякны тыгаргамы дигән уй чын-чыннан башка килгән иде. Котомкамны җилкәгә асып, станциядә болганып йөргәндә, паспортсыз дип, җилкәмнән каптырып алдылар. Хәер, паспортлыларны да олак сайратып тормый башлаганнар иде ул чагында. Ә миңа инде, паспорттым да булмагач, авыз ачып сүз әйтсәң дә бирмәделәр, буйнысынны үлчәп карадылар да:

– Ярый бу, алдык, диделәр!

1. Әсәрнең исемен, жанрын һәм авторын язып куй. (3 балл)

2. Әсәрнең темасын, проблемасын ачыклар яз. (6 балл)

3. Әсәрнең төп героена бәя бир. (7 балл)

4. Дуслыкка хыянәт иткән, иленә дә хыянәт итә ала. Бу сүзләр элек әсәрдә кайсы геройның гамәлләренә туры килә. Ул геройның хыянәتكә сәләтле булуын без кайсы вакыйгаларда күрәбез. Шулар вакыйгаларны ачыклар яз. (8 балл)

Шигъри әсәр белән эш. (20 балл)

Кичер мине, илем, синең бөек
Исмен белән килеп сугышка,
Данлы үлем белән күмәлмәдем
Бу тәнәмне соңгы сулышта.

«Соң чиктә, дип, синең мэхәббәтен
Җиңеләйтер үлем газабын,
Илемне һәм сине сөюемне
Каным белән җиргә язармын».

Юк, мин сине тузан бөртегедәй
Сансыз гомрем өчен сатмадым.
Волхов шаһит: изге сугыш антын
Соң чиккәчә керсез сакладым.

Чаян чага үзен соңгы чиктә,
Бөркет ярдан түбән ташлана.
Мин соң бөркет түгел идеммени,
Баш ияргә шуннан башкага!

Мин түгелме дуска хат язучы,
«Борчылма, дип, тормыш юлдашым,
Соңгы тамчы каным тамса тамсын,
Тик антыма таплар кунмасын!»

Ышан, илем, шундый бөркет идем,
Мин дә соңгы мин. килгәндә,
Эзер идем, мәгърур канат җәеп,
Ташланьрга ярдан түбәнгә.

Мин түгелме шигърь утым белән
Ант итүче канлы сугышта?
«Үлемгә, дип, ачы нәфрәт белән
Елмаермын соңгы сулышта».

Нишлим, сугыш дустым – пистолетым
Соңгы сүздән кинәт баш тартты.
Богау салды дошман кулларыма
Һәм хурлыклы юлдан атлатты.

(*М. Җәлил. Кичер илем.*)

1. Рифмалашкан сүзләренә табып, парлар яз. (3 балл)

2. Шигърьдә тел-сурәтләнү чараларын (тропикларны) табып күрсәт. (6 балл)

3. Лирик геройның кичерешләрен аңлатып яз. (5 балл)

4. Лирик герой кичерешләре автор биографиясе белән бәйләнешлеме? Фикеренә дәлиләр бир. (6 балл)

IV. Телнең тәмен беләсеңме? (3 балл)

1. Бирелгән сүзләренң мәгънәсен аңлатып яз. (1,5 балл)

а) мәгърур – ә) тәүфикъ – б) зыялы –

2. Мәкальләренә дәрәҗә итеп яз. (1,5 балл)

а) Белгәнәңне сөйләмә,..... сөйләгәнәң туры булсын

ә) Сорамганда сөйләмә,..... ни сөйләгәнәңне бел.

б) Авызың кык булса да,..... ашамаганда турама.

V. Иҗади эш. (8 балл)

Синең туган ягыңа килгән кунак синнән үз ягыңның истәлекле, матур урыннары белән таныштыруны сораса, син аңа нәрсәләр сөйлә аласың? Ирекле формада шулар хакта яз.